

DOI 10.51558/2490-3647.2026.11.1.867

UDK 159.923

Primljeno: 10. 02. 2026.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Ljiljana Bogdanović, Đenita Tuce

VELIKIH PET OSOBINA LIČNOSTI KAO ODREDNICE RODITELJSKOG PONAŠANJA KOD OČEVA STARIJIH ADOLESCENATA

Cilj istraživanja je ispitati ulogu velikih pet osobina ličnosti (neuroticizam, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost za iskustvo) u objašnjenju određenih aspekata roditeljskog ponašanja (emocionalnost, psihološka kontrola i bihevioralna kontrola) kod očeva starijih adolescenata. U istraživanju je sudjelovalo 130 očeva studenata druge, treće, četvrte i pete godine studija s nekoliko odsjeka Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Korišteni su sljedeći mjerni instrumenti: Upitnik općih podataka, Petofaktorski upitnik ličnosti (BFI-44) i Upitnik za mjerenje roditeljskog ponašanja (PRPBI-30). Rezultati provedenih multiplih regresijskih analiza pokazuju da set prediktorskih varijabli objašnjava 23% ukupne varijance emocionalnosti, 17% ukupne varijance psihološke kontrole, te 9% ukupne varijance bihevioralne kontrole kod očeva. Kao značajan prediktor emocionalnosti izdvojila se ugodnost, kao značajan prediktor psihološke kontrole neuroticizam, a kao značajan prediktor bihevioralne kontrole otvorenost za iskustvo. Dobijeni rezultati općenito ukazuju da očevi koji imaju izraženiju ugodnost ispoljavaju viši stepen emocionalnosti prema djetetu, očevi s izraženijim neuroticizmom ispoljavaju viši stepen psihološke kontrole prema djetetu, dok očevi s izraženijom otvorenosću za iskustvo ispoljavaju niži stepen bihevioralne kontrole prema djetetu. Dobijeni rezultati proširuju postojeći korpus empirijskih spoznaja iz ovog područja istraživanja te doprinose dubljem razumijevanju relativnih doprinosa velikih pet osobina ličnosti u objašnjenju različitih aspekata roditeljskog ponašanja kod očeva.

Ključne riječi: očevi; velikih pet osobina ličnosti; roditeljsko ponašanje; emocionalnost; psihološka kontrola; bihevioralna kontrola

1. UVOD

Proučavanje roditeljskog ponašanja već dugi niz godina zauzima važno mjesto u području razvojne psihologije, prvenstveno u kontekstu razumijevanja njegovog uticaja na dječiji razvoj. Međutim, kako bi se ovi učinci mogli sistematski istraživati, bilo je nužno jasno ga definisati i operacionalizirati. S tim u vezi, identifikacija osnovnih dimenzija roditeljskog ponašanja nametnula se kao jedno od centralnih istraživačkih pitanja u ovoj oblasti (Baumrind 1971; Maccoby i Martin 1983; Rohner 1984; Schaefer 1965). Uprkos određenim konceptualnim razlikama, među teoretičarima općenito postoji konsenzus da se roditeljsko ponašanje može operacionalizirati kroz dvije osnovne bipolarne dimenzije, a to su: emocionalnost i kontrola (Martin i Colbert 1997). Dimenzija emocionalnost, na čijem je jednom kraju toplina, a na drugom hladnoća, odnosi se na emocije koje roditelj doživljava i pokazuje u interakciji s djetetom. Emocionalno topli roditelji su pažljivi, podržavajući i brižni prema svojoj djeci, a u odgoju se najčešće služe objašnjenjima, podsticanjem i pohvalama. S druge strane, zanemarivanje i odbacivanje, kao i primjena kritika i kazni, uobičajene su vaspitne prakse emocionalno hladnih roditelja. Dimenzija kontrole, s druge strane, odnosi se na roditeljske postupke usmjerene na oblikovanje dječijeg ponašanja, među kojima su i postupci kontrole unutrašnjih stanja djeteta. U skladu s tim, u literaturi se ističe da je nužno napraviti distinkciju između bihevioralne kontrole, koja predstavlja stepen u kojem roditelj postavlja pravila i granice u svrhu kontrole djetetovog ponašanja, i psihološke kontrole, koja se odnosi na kontrolu djetetovog unutrašnjeg svijeta. Čvrstu bihevioralnu kontrolu obilježava strogo kontrolisanje dječijeg ponašanja i postavljanje granica koje djeca moraju poštovati, dok su odlike slabe bihevioralne kontrole postojanje nejasnih granica i slab nadzor nad ponašanjem djeteta. Psihološka kontrola, s druge strane, odnosi se na prikrivene psihološke metode kontroliranja djeteta koje mu ne dopuštaju da se razvije kao pojedinac nezavisan o roditelju, a ispoljava se kroz roditeljsku restriktivnost, manipulaciju, kritikovanje i/ili pretjeranu kontrolu djetetove ličnosti (Barber 1996; Darling i Steinberg 1993; Keresteš 2001; Laible i Carlo 2004; Maccoby i Martin 1983; Martin i Colbert 1997; Schaefer 1965; Veneziano 2003). Kada su u pitanju razvoj i prilagodba djece, emocionalnost se dosljedno dovodi u vezu s pozitivnim razvojnim ishodima kod djece, psihološka kontrola s negativnim, dok za bihevioralnu kontrolu vrijedi pravilo "zlatne sredine" (Barber 1996; Vander-Zanden 1993; Veneziano 2003). Naime, kako navodi Becker (1964; prema Hagekul i sar. 2001) suviše čvrsta bihevioralna kontrola može rezultirati submisivnim ponašanjem i

potisnutom hostilnošću kod djece, dok suviše blaga bihevioralna kontrola može dovesti do agresivnog i nedosljednog ponašanja.

Uprkos dugogodišnjem interesu za konceptualno određenje roditeljskog ponašanja, sistematsko istraživanje faktora koji utiču na roditeljstvo ostalo je zanemareno sve do pojave procesnog modela odrednica roditeljskog ponašanja. Belsky (1984) je, smatrajući roditeljstvo višestruko determinisanim, odrednice roditeljskog ponašanja grupisao u tri velike kategorije: karakteristike roditelja, karakteristike djeteta i kontekstualni faktori. Od svih faktora koji utiču na roditeljsko ponašanje Belsky je individualne karakteristike roditelja smatrao posebno važnim odrednicama budući da one ostvaruju direktan uticaj na roditeljsko funkcionisanje i imaju značajnu ulogu u primanju podrške od drugih ljudi. U ovu kategoriju odrednica ubrojao je dob, spol, razvojnu istoriju te ličnost roditelja.

Stanje u literaturi u vrijeme kada je Belsky (1984) predložio procesni model odrednica roditeljskog ponašanja je bilo takvo da je mali broj istraživanja dovodio u vezu ličnost roditelja i roditeljsko ponašanje. Danas je situacija prilično drugačija, budući da tokom posljednjih nekoliko desetljeća raste broj istraživanja u kojima se ispituje odnos između ličnosti roditelja i roditeljstva (Belsky i Barends 2002; Belsky i Jaffee 2006; Prinzie i sar. 2009). Pri tome se roditeljstvo najčešće dovodi u vezu s crtama ličnosti iz petofaktorskog modela ličnosti (McCrae i Costa 1992, 1996), kojim se implicira postojanje pet širokih, međusobno nezavisnih faktora ličnosti, u literaturi najčešće označenih kao ekstraverzija (E), ugodnost (A), savjesnost (C), neuroticizam (N) i otvorenost za iskustvo/intelekt (O). Svaka od pet dimenzija petofaktorskog modela na nižoj razini sadrži više komponenti, koje predstavljaju osnovna obilježja pojedinaca (McCrae i Costa 1992, 1996; John i Srivastava 1999). U najširem smislu, neuroticizam se odnosi na opću sklonost doživljavanja negativnih afekata, emocionalnu nestabilnost i slabiju regulaciju emocija, što može otežavati adaptaciju na stresne situacije. Ekstraverzija, s druge strane, predstavlja opću tendenciju da se dožive pozitivni afekti te podrazumijeva društvenost, energičnost i sklonost socijalnoj interakciji. Ugodnost predstavlja dimenziju interpersonalnih odnosa, a uključuje povjerenje, altruizam, saosjećajnost i kooperativnost, nasuprot antagonizmu i kompetitivnosti, dok se savjesnost odnosi na samodisciplinu, organiziranost, usmjerenost ka ciljevima i pouzdanost u izvršavanju obaveza. Na koncu, otvorenost za iskustvo obilježava intelektualna radoznalost, estetska senzitivnost, otvorenost prema novim idejama i iskustvima, kao i veća fleksibilnost u mišljenju (McCrae i Costa 1992, 1996).

Dosadašnji empirijski nalazi iz ovog područja istraživanja dosljedno ukazuju na značajnu povezanost velikih pet osobina ličnosti s različitim aspektima roditeljskog ponašanja. Pri tome se neuroticizam općenito dovodi u vezu s negativnim, a ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost za iskustvo s pozitivnim roditeljskim praksama (Belsky i Barends 2002; Belsky i Jaffee 2006).

Kada je u pitanju neuroticizam, empirijski nalazi pokazuju da roditelji s visokim rezultatom na ovoj dimenziji nailaze na poteškoće prilikom ostvarivanja pozitivnih interakcija s djetetom, a otežana je i njihova sposobnost da na adekvatan način odgovore na signale djeteta (Koenig i sar. 2010). U prilog navedenom idu i rezultati drugih istraživanja u kojima je utvrđena negativna povezanost neuroticizma s roditeljskom topline, roditeljskim podržavajućim ponašanjem i adaptivnom bihevioralnom kontrolom, kao i podrškom autonomiji djeteta (Bradley i Corwyn 2023; Clark i sar. 2000; Prinzie i sar. 2009; Smith 2010). Nadalje, istraživanja pokazuju da su roditelji koji ostvaruju visoke rezultate na dimenziji neuroticizma općenito skloniji prezaštitničkom ponašanju prema djeci (Coplan i sar. 2009; Prinzie i sar. 2012), te češće koriste restriktivnu kontrolu i kažnjavanje u ophođenju sa svojom djecom (Gao i Wang 2022; Hanzec Marković i sar. 2024; Vasquez-Echeverría i sar. 2022). Također, u istraživanju Vafaeenejada i sar. (2020), emocionalna stabilnost roditelja se pokazala pozitivno povezana s autoritativnim, a negativno s autoritarnim i permisivnim odgojnim stilom.

Ekstraverzija se, s druge strane, dovodi u vezu s podsticajnim roditeljskim ponašanjem (Prinzie i sar. 2009). Tako, rezultati nekih istraživanja pokazuju da roditelji koji ostvaruju više rezultate na dimenziji ekstraverzije ispoljavaju više topline, responzivnosti i pozitivne naklonosti prema svojoj djeci (Belsky i sar. 1995; Bradley i Corwyn 2026; Denissen i sar. 2009; Hanzec Marković i sar. 2024; Ko-chanska i sar. 2025; Losoya i sar. 1997; Prinzie i sar. 2009; Vasquez-Echeverría i sar. 2022) te više kognitivno stimuliraju svoju djecu (Belsky i sar. 1995; Bradley i Corwyn 2026; Denissen i sar. 2009). Također, utvrđeno je da roditelji koji imaju izraženiju ekstraverziju kao crtu ličnosti manje restriktivno kontroliraju svoju djecu (Hanzec Marković i sar. 2024; Prinzie i sar. 20024) i manje koriste kažnjavanje kao način discipliniranja djeteta (Vasquez-Echeverría i sar. 2022).

Kada je u pitanju ugodnost, u istraživanju koje su proveli Losoya i sar. (1997) ova osobina ličnosti se pokazala pozitivno povezana s podržavajućim roditeljskim ponašanjem, a negativno s roditeljskom psihološkom kontrolom. Također, u nekim drugim studijama je utvrđeno da su roditelji koji ostvaruju visoke rezultate na ovoj osobini emocionalno topliji i responzivniji prema svojoj djeci (Bradley i Corwyn

2019; de Haan i sar. 2009; Prinzie i sar. 2009; Kochanska i sar. 2025; Prinzie i sar. 2012; Vasquez-Echeverría i sar. 2022), ispoljavaju manje pretjeranih reakcija (npr. bijes, frustraciju, grubost, hostilnost) u ophođenju sa svojom djecom (Bradley i Corwyn 2019; de Haan i sar. 2009; Truhan i sar. 2022; Vasquez-Echeverría i sar. 2022), manje restriktivno kontroliraju svoju djecu (Hanzec Marković i sar. 2024) te pružaju više podrške djetetovoj autonomiji (Prinzie i sar. 2009).

U kontekstu razmatranja odnosa između savjesnosti i roditeljskog ponašanja, postojeći empirijski nalazi dosljedno ukazuju na pozitivnu povezanost savjesnosti te roditeljske topline, podrške i responzivnosti (Denissen i sar. 2009; Hanzec Marković i sar. 2024; Losoya i sar. 1997; Prinzie i sar. 2009; Vasquez-Echeverría i sar. 2022). Nadalje, istraživanja pokazuju da savjesniji roditelji ostvaruju bolju komunikaciju s djetetom u periodu adolescencije i lakše postavljaju granice djetetovom ponašanju (Oliver i sar. 2009), te više koriste adaptivnu bihevioralnu kontrolu i više podržavaju djetetovu autonomiju (Prinzie i sar. 2009). Slično tome, u istraživanju Vafaenejadada i sar. (2020) utvrđena je pozitivna povezanost savjesnosti roditelja s autoritativnim odgojnim stilom, a negativna s permisivnim. Također, u studiji koju su provele Altenburger i Schoppe-Sullivan (2020) utvrđeno je da je izraženija savjesnost kod očeva povezana s kvalitetnijim roditeljskim ponašanjem devet mjeseci nakon rođenja djeteta.

Na koncu, kada je riječ o otvorenosti za iskustvo rezultati istraživanja pokazuju da ova osobina ličnosti pozitivno korelira s njegujućim roditeljstvom te roditeljskom toplinom, podrškom i responzivnošću (Hanzec Marković i sar. 2024; Kochanska i sar. 2025; Metsäpelto i Pulkkinen 2003; Prinzie i sar. 2009; Vasquez-Echeverría i sar. 2022), kao i s podrškom djetetovoj autonomiji (Metsäpelto i Pulkkinen 2003; Prinzie i sar. 2009). Nadalje, utvrđeno je da su roditelji koji imaju visoke rezultate na ovoj osobini ličnosti manje skloni restriktivnom roditeljstvu i negativnoj kontroli prilikom disciplinovanja djeteta (Denissen i sar. 2009; Hanzec Marković i sar. 2024; Metsäpelto i Pulkkinen 2003; Karreman i sar. 2007). Također, u istraživanju Vafaenejadada i sar. (2020), otvorenost za iskustvo roditelja se pokazala pozitivno povezana s autoritativnim, a negativno s autoritarnim i permisivnim odgojnim stilom.

Ukupno gledano, dosadašnji empirijski nalazi dosljedno pokazuju da velikih pet osobina ličnosti objašnjavaju značajan udio varijance različitih aspekata roditeljskog ponašanja, čime se potvrđuju teorijska razmatranja prema kojima ličnost roditelja predstavlja važnu determinantu roditeljskog ponašanja (Belsky 1984; Belsky i Barends 2002; Martin i Colbert 1997). Ipak, unatoč rastućem broju istraživanja u ovom području, većina postojećih empirijskih podataka temelji se prvenstveno na

uzorcima majki, kao i na uzorcima roditelja djece mlađe dobi. Empirijski podaci o odnosu osobina ličnosti i različitih aspekata roditeljskog ponašanja na uzorcima roditelja adolescenata, a naročito na uzorcima očeva, znatno su rjeđi. S obzirom na navedeno, te imajući u vidu specifičnosti adolescencije kao razvojnog razdoblja, koje karakterizira povećana potreba za autonomijom i redefiniranje odnosa roditelj–dijete, opravdana je potreba za dodatnim istraživanjima koja bi ispitala doprinos osobina ličnosti u objašnjenju roditeljskog ponašanja upravo u ovom kontekstu. Također, savremene promjene u roditeljskim ulogama, koje se ogledaju u sve većem i aktivnijem uključivanju očeva u odgoj djece, upućuju na nužnost usmjeravanja dodatne istraživačke pažnje upravo na očevu roditeljsko ponašanje, koje je u dosadašnjim istraživanjima bilo relativno zanemareno.

Polazeći od navedenog, cilj ovog istraživanja je ispitati ulogu velikih pet osobina ličnosti (neuroticizam, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost za iskustvo) u objašnjenju određenih aspekata roditeljskog ponašanja (emocionalnost, psihološka kontrola i bihevioralna kontrola) kod očeva starijih adolescenata. Na temelju dosadašnjih teorijskih razmatranja i empirijskih spoznaja očekujemo da će velikih pet osobina ličnosti imati značajnu ulogu u objašnjenju varijance sve tri dimenzije roditeljskog ponašanja. Kada je u pitanju smjer povezanosti, očekujemo da će izraženiji neuroticizam biti povezan s nižim stepenom emocionalnosti, te višim stepenom psihološke i bihevioralne kontrole¹, dok će izraženija ugodnost, savjesnost, ekstraverzija i otvorenost za iskustvo biti povezane s višim stepenom emocionalnosti, te nižim stepenom psihološke i bihevioralne kontrole kod očeva.

2. METODA

2.1. Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku očeva studenata druge, treće, četvrte i pete godine studija s nekoliko odsjeka Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta ($N = 130$). Prosječna dob očeva iznosi $M = 54.6$ ($SD = 6.40$). Starosni raspon očeva kreće se od 40 do 73 godine, s tim da je najveći broj njih (82.7%) u dobi između 45 i 62 godine. Od ukupnog broja očeva, 65.4% ima završenu srednju stručnu spremu, a 27.7% višu ili visoku školu (fakultet). Kada je u pitanju bračni status, 93.8% očeva je navelo da su u braku s majkom djeteta (studenta). Od ukupnog broja studenata čiji

1 U ovom istraživanju viši rezultat na dimenziji bihevioralna kontrola odražava izraženiju rigidnu (neadaptivnu) kontrolu djetetovog ponašanja.

su očevi sudjelovali u istraživanju 86.2% je ženskog spola. Starosni raspon studenata kreće se od 19 do 26 godina, s tim da je najveći broj njih (83.9%) u dobi između 20 i 23 godine.

Minimalna potrebna veličina uzorka u ovom istraživanju određena je prema preporukama Tabachnick i Fidell (2013) za multiplu regresijsku analizu, pri čemu minimalni broj sudionika treba zadovoljiti kriterij $N \geq 50 + 8m$ za testiranje ukupnog regresijskog modela i $N \geq 104 + m$ za testiranje pojedinačnih prediktora, gdje je m broj prediktora. Dodatno, provedena je i apriorna analiza snage pomoću aplikacije G*Power 3 (Faul i sar. 2007) za multiplu regresijsku analizu (F test, fixed model, R^2 deviation from zero, broj prediktora = 5), uz alfa razinu pogreške od .05, statističku snagu od .80 i očekivanu srednju veličinu efekta ($f^2 = .15$, Cohen 1988), pri čemu je minimalna potrebna veličina uzorka iznosila $N = 92$. Budući da je u istraživanju sudjelovalo 130 očeva, veličina uzorka se može smatrati dovoljnom za planirane analize. Pri tome, analiza senzitiviteta pokazuje da se s raspoloživom veličinom uzorka ($N = 130$), pri razini statističke značajnosti $\alpha = .05$ i statističkoj snazi od .80, u multiploj regresijskoj analizi s pet prediktora mogu pouzdano detektirati efekti veličine $f^2 \geq .10$.

2.2. Mjerni instrumenti

Upitnik općih podataka ciljno je konstruisan za potrebe ovog istraživanja, a sastoji se od nekoliko općih pitanja kojima su prikupljeni podaci o očevoj dobi, stručnoj spremi i bračnom statusu, te spolu, dobi, godini studija i studijskom odsjeku djeteta spram kojeg je otac vršio procjenu vlastitog roditeljskog ponašanja.

U svrhu ispitivanja osobina ličnosti korišten je *Petofaktorski upitnik ličnosti* (eng. *Big Five Inventory, BFI*) autora Benet-Martineza i Johna (1998). Upitnik se sastoji od 44 čestice formulisane u obliku kratkih fraza utemeljenih na pridjevima osobina koji su prototip petofaktorskog modela. Skale neuroticizam i ekstraverzija sadrže po osam čestica (primjeri čestica: *Sebe vidim kao osobu koja zna biti napeta.*; *Sebe vidim kao osobu koja je puna energije.*), skale ugodnost i savjesnost po devet čestica (primjeri čestica: *Sebe vidim kao osobu koja je spremna pomoći i nesebična je prema drugima.*; *Sebe vidim kao osobu koja stvari obavlja temeljito i do kraja.*), a skala otvorenost za iskustvo deset čestica (primjer čestice: *Sebe vidim kao osobu koja je radoznala, zanima je mnogo različitih stvari.*). Procjena za svaku skalu vrši se na skali Likertovog tipa od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat na svakoj skali formira se kao prosječna vrijednost zbroya procjena na

pripadajućim česticama (uz prethodnu inverziju rezultata na pojedinim česticama). Više vrijednosti na skalama ukazuju na viši stepen neuroticizma, ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti i otvorenosti za iskustvo. Provjerom faktorske strukture na hrvatskom jeziku potvrđena je izvorna struktura upitnika (Kardum i sar. 2006). U dosadašnjim istraživanjima dobijeni su zadovoljavajući koeficijenti unutrašnje konzistentnosti svih skala, koji se kreću u rasponu od .75 do .90 (Benet-Martinez i John 1998; John i Srivastava 1999; Kardum i sar. 2006). U ovom istraživanju zadovoljavajući koeficijenti unutrašnje konzistentnosti dobijeni su za skale neuroticizam ($\alpha = .75$), savjesnost ($\alpha = .81$) i otvorenost za iskustvo ($\alpha = .76$), dok su za skale ugodnost i ekstraverzija koeficijenti unutrašnje konzistentnosti bili nešto niži ($\alpha = .68$ i $\alpha = .59$). Daljnjom analizom je uočeno da čestica 27 (*Sebe vidim kao osobu koja može biti hladna i distancirana prema drugima.*) ima nešto nižu korelaciju s ukupnim rezultatom na skali ugodnost ($r = .28$). Međutim, njenim isključivanjem koeficijent unutrašnje konzistentnosti se ne bi značajno povećao. Shodno tome, ovu česticu nismo isključili iz skale. Kada je u pitanju skala ekstraverzija, uočeno je da čestice 6 (*Sebe vidim kao osobu koja je suzdržana, misli i osjeća je zadržava za sebe.*), 21 (*Sebe vidim kao osobu koja je obično tiha.*) i 31 (*Sebe vidim kao osobu koja je ponekad stidljiva, povučena.*) imaju nisku korelaciju s ukupnim rezultatom ($r < .20$), te da bi se njihovim isključivanjem koeficijent unutrašnje konzistentnosti skale povećao na $\alpha = .66$. U skladu s preporukama u literaturi (Field 2009) navedene čestice su isključene, a ukupni rezultat na skali ekstraverzija formiran je kao prosječna vrijednost procjena koje je sudionik dao na ostalih pet čestica.

Roditeljsko ponašanje mjereno je *Upitnikom za mjerenje roditeljskog ponašanja* (eng. *Parents' Report of Parental Behavior Inventory, PRPBI-30*), koji predstavlja paralelnu formu skraćene verzije upitnika *Children's Report of Parental Behavior Inventory*², *CRPBI-30*, Schludermann i Schludermann 1970), a koristi se za procjenu roditeljskih viđenja vlastitih roditeljskih ponašanja prema djetetu koje je predmet istraživanja. Ovaj upitnik sadrži iste čestice i procjenjuje iste tri dimenzije roditeljskog ponašanja kao i *CRPBI-30*, ima isti sistem bodovanja te je uspješno korišten u prethodnim istraživanjima (Rhee i sar. 2015; Schwarz i sar. 1985; Tien i sar. 1994). Upitnik se sastoji od 30 čestica, a ispituje roditeljsko ponašanje prema djetetu na tri dimenzije: emocionalnost (primjer čestice: *Činim da se moje dijete osjeća bolje nakon*

2 Upitnik *CRPBI-30* (Schludermann i Schludermann 1970) predstavlja skraćenu verziju *Upitnika za mjerenje roditeljskog ponašanja* (eng. *Children's Report of Parental Behavior Inventory, CRPBI*, Schaefer, 1965), koji se sastoji od 108 čestica te mjeri roditeljsko ponašanje na tri dimenzije: emocionalnost, psihološka kontrola i bihevioralna kontrola.

što s njim/njom razgovaram o njegovim/njenim brigama.), psihološka kontrola (primjer čestice: *Govorim da ako mu/joj je stvarno stalo do mene, ne bi trebao/la raditi stvari koje mi uzrokuju brigu.*) i bihevioralna kontrola (primjer čestice: *Postavljam mu/joj mnogo pravila i želim da ih se pridržava.*). Zadatak sudionika je da na skali Likertovog tipa od 1 (netačno) do 3 (tačno) za svaku česticu označi odgovor koji najbolje opisuje njegovo ponašanje prema djetetu. Rezultat na svakoj skali dobija se kao zbir rezultata na pripadajućim česticama podijeljen brojem čestica (svaka skala sastoji se od 10 čestica). Za skalu bihevioralna kontrola, prije računanja kompozitnog skora, određene čestice se inverzno boduju. Viši rezultat na dimenzijama ukazuje na višu roditeljsku emocionalnost (toplinu, prihvatanje), odnosno višu roditeljsku psihološku i čvršću (rigidniju) bihevioralnu kontrolu. Koeficijenti unutrašnje konzistentnosti za pojedine dimenzije upitnika dobijeni u ovom istraživanju su zadovoljavajući i iznose: $\alpha = .79$ (emocionalnost), $\alpha = .80$ (psihološka kontrola) i $\alpha = .71$ (bihevioralna kontrola).

2.3. Postupak

Upitnici su očevima distribuirani preko njihove djece (studenata), te su nakon popunjavanja od strane oca vraćeni u zalijepljenim kovertama voditeljici istraživanja. Tokom prikupljanja podataka zadovoljeni su etički principi i standardi koji se odnose na psihološka istraživanja. Sudjelovanje u istraživanju je bilo dobrovoljno, popunjavanje upitnika anonimno, a očevi su uz upitnike dobili jasnu pismenu uputu o načinu popunjavanja, kao i kontakt podatke voditeljice istraživanja (u slučaju potrebe za dodatnim pojašnjenjima). Također, očevi su dobili i jasnu pismenu uputu da vlastito roditeljsko ponašanje procjenjuju isključivo s obzirom na odnos koji imaju s djetetom preko kojeg su dobili upitnik, a ne općenito kako se ponašaju u roditeljskoj ulozi prema svojoj djeci (ukoliko ih imaju više).

3. REZULTATI

Deskriptivne statističke vrijednosti varijabli korištenih u istraživanju prikazane su u Tabeli 1.

Tabela 1. Deskriptivne statističke vrijednosti varijabli korištenih u istraživanju

Varijabla	M	SD	Indeks simetričnosti	Indeks spljoštenosti	K-S z ^a
Neuroticizam	2.80	.68	.38	.28	.10**
Ekstraverzija	4.09	.61	-.51	-.19	.10**
Ugodnost	3.95	.54	-.50	-.19	.09**
Savjesnost	4.08	.62	-.65	.03	.13**
Otvorenost za iskustvo	3.76	.59	-.21	-.69	.08*
Emocionalnost	2.59	.32	-.67	-.10	.14**
Psihološka kontrola	1.51	.38	.87	.74	.13**
Bihevioralna kontrola	1.68	.35	.44	.40	.08*

Napomena: $N = 130$; a Kolmogorov-Smirnov test; * $p < .05$; ** $p < .01$

Distribucije rezultata na svim varijablama inicijalno su ispitane u pogledu odstupanja od normalnosti. Premda distribucije rezultata na većini varijabli odstupaju od kriterija normalnosti i simetričnosti (izuzev varijabli neuroticizam i otvorenost za iskustvo, čiji su rezultati simetrično distribuirani), uvidom u apsolutne vrijednosti indeksa simetričnosti i spljoštenosti evidentno je da se ne radi o velikim odstupanjima, odnosno da se apsolutne vrijednosti navedenih indeksa nalaze unutar općeprihvaćenih granica. Naime, u literaturi se navode različiti kriteriji za procjenu prihvatljivih vrijednosti ovih indeksa, pri čemu se kao granične vrijednosti spominju rasponi od ± 1.5 (Tabachnick i Fidell 2013) preko ± 2 (Field 2009; George i Mallery 2010; Gravetter i Wallnau 2014), pa sve do liberalnijih kriterija od ± 3 za indeks simetričnosti i ± 10 za indeks spljoštenosti (Kline 2011). Također, prema preporukama u literaturi (Field 2009; Tabachnick i Fidell 2013), provedena je i vizuelna analiza oblika distribucija rezultata. S obzirom na to da vizuelnim pregledom grafičkih prikaza QQ-plot (eng. *normal probability plot*) nisu uočena značajnija odstupanja od normalnosti niti za jednu varijablu, te da apsolutne vrijednosti indeksa simetričnosti i spljoštenosti varijabli ne prelaze općeprihvaćene kritične vrijednosti, sve varijable su uvedene u daljnje analize u obliku originalnih, prosječnih rezultata.

S ciljem ispitivanja doprinosa velikih pet osobina ličnosti u objašnjenju roditeljskog ponašanja očeva, provedene su multiple regresijske analize zasebno za svaku dimenziju roditeljskog ponašanja. Osobine ličnosti uvedene su u regresijski model kao prediktori, a dimenzije emocionalnost, psihološka kontrola i bihevioralna kontrola kao kriteriji. Kako bi se ispitala povezanost između prediktorskih i kriterijskih varijabli provedena je korelacijska analiza, a dobijeni rezultati prikazani su u Tabeli 2.

Tabela 2. Interkorelacije između prediktora i njihove korelacije s kriterijskim varijablama

Varijable	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Neuroticizam	-	-.29**	-.46**	-.41**	.01	-.23**	.30**	.17
2. Ekstraverzija		-	.36**	.47**	.40**	.33**	-.02	-.15
3. Ugodnost			-	.44**	.13	.41**	-.25**	-.16
4. Savjesnost				-	.14	.31**	-.20*	-.12
5. Otvorenost za iskustvo					-	.22*	-.16	-.23**
6. Emocionalnost						-	-.08	-.19*
7. Psihološka kontrola							-	.57**
8. Bihevioralna kontrola								-

*Napomena: N = 130; * $p < .05$; ** $p < .01$*

Kao što se može vidjeti iz Tabele 2, dimenzija emocionalnost se pokazala statistički značajno negativno povezana s neuroticizmom, te pozitivno s ostalim osobinama iz petofaktorskog modela. Kada su u pitanju druge dvije dimenzije roditeljskog ponašanja, za psihološku kontrolu je utvrđena statistički značajna pozitivna povezanost s neuroticizmom, a negativna s ugodnošću i savjesnošću, dok se bihevioralna kontrola pokazala statistički značajno negativno povezana s otvorenošću za iskustvo. Prema visini koeficijenata, korelacije između prediktora i kriterija se kreću od niskih do umjerenih. Budući da su značajne korelacije utvrđene i između određenih prediktorskih varijabli, testirana je kolinearnost. Za sve varijable su utvrđene prihvatljive vrijednosti VIF testa ($VIF < 2$), što upućuje na zaključak da ne postoji visoka multikolinearnost među prediktorima te da su podaci prikladni za provedbu regresijskih analiza (Field 2009). Rezultati provedenih regresijskih analiza prikazani su u Tabeli 3.

Tabela 3. Rezultati regresijskih analiza s osobinama ličnosti kao prediktorima i dimenzijama roditeljskog ponašanja kao kriterijskim varijablama

Kriteriji	Prediktori	B	95% CI		SE B	β	R^2
			LL	UL			
Emocionalnost	Neuroticizam	-.01	-.10	.08	.04	-.02	.23**
	Ekstraverzija	.07	-.04	.17	.05	.13	
	Ugodnost	.18	.07	.29	.06	.30**	
	Savjesnost	.05	-.05	.15	.05	.10	
	Otvorenost za iskustvo	.07	-.03	.16	.05	.12	
Psihološka kontrola	Neuroticizam	.15	.04	.25	.05	.26**	.17**
	Ekstraverzija	.16	.03	.28	.06	.25*	
	Ugodnost	-.10	-.24	.04	.07	-.14	
	Savjesnost	-.07	-.19	.05	.06	-.12	
	Otvorenost za iskustvo	-.15	-.27	-.03	.06	-.23*	
Bihevioralna kontrola	Neuroticizam	.07	-.03	.18	.05	.14	.09*
	Ekstraverzija	.00	-.12	.13	.06	.01	
	Ugodnost	-.04	-.17	.09	.07	-.06	
	Savjesnost	-.00	-.12	.11	.06	-.01	
	Otvorenost za iskustvo	-.13	-.24	-.02	.06	-.23*	

Napomena: $N = 130$; * $p < .05$; ** $p < .01$; CI = interval pouzdanosti; LL = donja granica; UL = gornja granica; R^2 – koef. determinacije

Dobijeni rezultati pokazuju da osobine ličnosti iz petofaktorskog modela objašnjavaju 23% ukupne varijance emocionalnosti ($R^2 = .23$), 17% ukupne varijance psihološke kontrole ($R^2 = .17$), te 9% ukupne varijance bihevioralne kontrole kod očeva ($R^2 = .09$). Kao značajan prediktor emocionalnosti izdvojila se varijabla ugodnost ($\beta = .30$, $p < .01$), dok se doprinos drugih osobina ličnosti nije pokazao statistički značajnim. S obzirom na to da su se sve osobine ličnosti pokazale statistički značajno povezane s dimenzijom emocionalnost u bivarijatnoj korelacijskoj analizi (Tabela 2), dobijeni rezultati mogu se interpretirati kao posljedica značajnog preklapanja varijance ostalih osobina ličnosti s varijancom ugodnosti, koja potiskuje njihov doprinos predikciji kriterija.

Kada je u pitanju psihološka kontrola kao značajni prediktori izdvojile su se varijable neuroticizam ($\beta = .26$, $p < .01$), ekstraverzija ($\beta = .25$, $p < .01$) i otvorenost za iskustvo ($\beta = -.23$, $p < .01$), dok se doprinos varijabli ugodnost i savjesnost nije pokazao statistički značajnim. Budući da se varijable ekstraverzija i otvorenost za iskustvo nisu pokazale statistički značajno povezane s ovom kriterijskom varijablom u bivarijatnoj korelacijskoj analizi (Tabela 2), njihovo izdvajanje kao značajnih

prediktora u multiploj regresiji upućuje na prisutnost supresorskih efekata. Dodatnim analizama, provedenim u skladu s kriterijima koji se navode u literaturi (Pandey i Elliot 2010; Preacher i Hayes 2004; Tabachnick i Fidell 2013), uočeno je da je ekstraverzija negativni supresor, budući da njen regresijski koeficijent (β) mijenja predznak u odnosu na bivarijatnu korelaciju (r), te djeluje kao neka vrsta "pojačivača" veze između otvorenosti za iskustvo i psihološke kontrole, rezultirajući značajnim beta-ponderom varijable otvorenost za iskustvo. Otvorenost za iskustvo, s druge strane, djeluje kao klasični supresor te vrši supresiju određenog dijela varijance ekstraverzije, i to onog dijela koji je irelevantan za predviđanje kriterijske varijable. U statističkom smislu, prisustvo supresorskih efekata ukazuje na to da određene prediktorske varijable ne doprinose predviđanju kriterijske varijable kroz vlastitu direktnu povezanost s njom, već kroz uklanjanje dijela irelevantne varijance drugih prediktora, čime se povećava preciznost procjene doprinosa tih prediktora u regresijskom modelu. Posljedica toga jeste da varijable koje na bivarijatnom nivou nisu statistički značajno povezane s kriterijem mogu postati značajni prediktori u multiploj regresiji (Pandey i Elliot 2010; Tabachnick i Fidell 2013). S praktičnog aspekta, ovakav obrazac nalaza sugerira da se doprinos ekstraverzije i otvorenosti za iskustvo u objašnjenju psihološke kontrole ne očituje kroz njihove neposredne bivarijatne povezanosti s kriterijskom varijablom, već kroz njihov međusobni odnos unutar šire strukture osobina ličnosti. Kada su u pitanju ugodnost i savjesnost, s obzirom na to da su se obje varijable pokazale statistički značajno povezane s psihološkom kontrolom u bivarijatnoj korelacijskoj analizi (Tabela 2), dobijeni rezultati mogu se interpretirati kao posljedica značajnog preklapanja njihove varijance s varijancom neuroticizma, koji potiskuje njihov doprinos predikciji kriterija.

Na koncu, kada je riječ o bihevioralnoj kontroli, kao značajan prediktor izdvojila se samo varijabla otvorenost za iskustvo ($\beta = -.23, p < .01$), dok se doprinos drugih osobina ličnosti nije pokazao statistički značajnim. Ovaj nalaz, međutim, sasvim je očekivan budući da se otvorenost za iskustvo jedina pokazala statistički značajno povezana s ovom dimenzijom roditeljskog ponašanja i u bivarijatnoj korelacijskoj analizi (Tabela 2).

Dobijeni rezultati općenito ukazuju da očevi koji imaju izraženiju ugodnost kao crtu ličnosti ispoljavaju viši stepen emocionalnosti prema djetetu, očevi s izraženijim neuroticizmom ispoljavaju viši stepen psihološke kontrole prema djetetu, dok očevi s izraženijom otvorenošću za iskustvo ispoljavaju niži stepen bihevioralne kontrole prema djetetu.

4. DISKUSIJA

Rezultati provedenih regresijskih analiza pokazuju da set prediktorskih varijabli objašnjava značajan udio varijance sve tri ispitivane kriterijske varijable. Istovremeno, dobijeni nalazi ukazuju da ukupni doprinos velikih pet osobina ličnosti nije jednak za sve ispitivane dimenzije roditeljskog ponašanja, što implicira da osobine ličnosti iz petofaktorskog modela imaju diferenciranu ulogu u objašnjenju različitih aspekata roditeljskog ponašanja. Konkretno, u ovom istraživanju je utvrđeno da skup prediktorskih varijabli objašnjava najveći udio varijance emocionalnosti, potom psihološke kontrole, dok je najmanji udio objašnjene varijance utvrđen za bihevioralnu kontrolu. Kada su u pitanju jedinstveni doprinosi pojedinih osobina ličnosti, ugodnost se izdvojila kao značajan prediktor emocionalnosti, neuroticizam kao značajan prediktor psihološke kontrole, a otvorenost za iskustvo kao značajan prediktor bihevioralne kontrole. Osim neuroticizma, kao značajni prediktori psihološke kontrole izdvojile su se i varijable ekstraverzija i otvorenost za iskustvo, međutim, dodatnim analizama je utvrđeno da su ovi rezultati isključivo posljedica efekata supresije.

Izdvajanje ugodnosti kao značajnog prediktora emocionalnosti kod očeva u skladu je s nalazima ranijih istraživanja, koji dosljedno ukazuju na postojanje značajne pozitivne povezanosti između ove dimenzije ličnosti te roditeljske topline, podrške i responzivnosti (Belsky i sar. 1995; Bradley i Corwyn 2019; Clark i sar. 2000; Coplan i sar. 2009; Kendler i sar. 1997; Kochanska i sar. 1997, 2004; Kochanska i sar. 2025; Losoya i sar. 1997; Prinzie i sar. 2009; Smith i sar. 2007; Vasquez-Echeverría i sar. 2022). Ovaj nalaz može se objasniti činjenicom da ugodnost kao crta ličnosti odražava interpersonalnu orijentaciju osobe, te uključuje facete kao što su empatija, altruizam, povjerenje, iskrenost, popustljivost i kooperativnost (McCrae i Costa 1996). U skladu s tim, osobe s izraženom ugodnošću obično se opisuju kao empatične, blage, tople, dobronamjerne, spremne na saradnju i popuštanje u konfliktnim situacijama te sklonе praštanju (Belsky i Barends 2002; Dennisen i sar. 2009). Uzmemo li u obzir navedeno, opravdano je pretpostaviti da očevi s izraženijom ugodnošću češće ispoljavaju toplinu, podršku, strpljenje i razumijevanje u interakciji s djetetom, dok njihova sklonost kompromisu i saradnji dodatno olakšava prilagođavanje vlastitog ponašanja djetetovim potrebama i fleksibilno reagovanje u konfliktnim situacijama. U konačnici, takvi obrasci ponašanja mogu doprinijeti izraženijoj emocionalnoj dostupnosti oca, većoj roditeljskoj osjetljivosti i snažnijem osjećaju bliskosti u odnosu s djetetom. U prilog navedenom idu i razmatranja Prinziea i sar. (2009), koji navode

da roditelji s visokim nivoom ugodnosti vjerovatno imaju pozitivnije atribucije u vezi s djetetovim ponašanjem i vjerovatno su u stanju bolje prepoznati i odgovoriti na njegove potrebe.

Značajnost neuroticizma u predikciji psihološke kontrole kod očeva, s druge strane, može se pripisati emocionalnoj nestabilnosti, povišenoj anksioznosti i učestalijim negativnim afektivnim stanjima, koji su karakteristični za osobe s izraženim neuroticizmom. Posljedično, ovo može rezultirati većom sklonošću ko-rištenja psihološke kontrole kao strategije suočavanja s vlastitom nesigurnošću i strahom od gubitka kontrole u roditeljskoj ulozi. Naime, osobe koje postižu visoke rezultate na ovoj osobini često su sklone brizi, nervozu, emocionalnoj nestabilnosti i osjećaju neadekvatnosti, dok su osobe s niskim razinama neuroticizma smirenije, opuštenije, emocionalno stabilnije i sigurnije u sebe (Belsky i Barends 2002; McCrae i Costa 1996). Nadalje, Knežević i sar. (2004) ističu da osobe s izraženijim neuroticizmom češće reagiraju iracionalno, slabije kontroliraju impulse te imaju smanjene kapacitete za suočavanje sa stresnim situacijama. Ove sklonosti mogu narušiti sposobnost roditelja da započnu i održe kvalitetnu interakciju s djetetom te ograničiti njihov kapacitet da adekvatno podrže djetetovu psihološku autonomiju. Također, kako navode Prinzie i sar. (2009), roditelji s izraženim neuroticizmom mogu biti skloniji pripisivanju negativnih namjera vlastitoj djeci kada se ona neprimjereno ponašaju, što može rezultirati intruzivnim roditeljskim postupcima. Dobijeni nalaz u skladu je s nalazima nekih prethodnih istraživanja u kojim je utvrđena značajna povezanost neuroticizma s manje adaptivnim roditeljskim praksama, poput omalovažavanja djeteta i snažnijeg prihvatanja autoritarnih vrijednosti u odgoju djece (Conger i sar. 1984; Vafaenejad i sar. 2020), manjeg podržavanja djetetove psihološke autonomije (Prinzie i sar. 2009) te intruzivnog, neprijateljskog, dominantnog i restriktivnog ponašanja prema djetetu (Belsky i sar. 1995; Coplan i sar. 2009; Gao i Wang 2022; Hanzec Marković i sar. 2024; Kochanska i sar. 2007; Koenigh i sar. 2010; Smith 2010; Smith i sar. 2007; Vasquez-Echeverría i sar. 2022).

Na koncu, izdvajanje otvorenosti za iskustvo kao značajnog prediktora bihevioralne kontrole kod očeva može se tumačiti u kontekstu veće kognitivne i emocionalne fleksibilnosti otvorenijih očeva, kao i njihove veće tolerantnosti prema različitostima i spremnosti na prihvatanje samostalnosti djeteta. Naime, u okviru petofaktorskog modela ličnosti, otvorenost za iskustvo podrazumijeva intelektualnu radoznalost, intraceptivnost, otvorenost za promjene i preferenciju različitosti (McCrae i Costa 1996). Nadalje, kako navode Belsky i Barends (2002), osobe koje postižu visoke rezultate na ovoj osobini ličnosti sklone su uživanju u novim is-

kustvima, imaju široka interesovanja i veoma su maštovite. Nasuprot tome, osobe koje postižu niske rezultate na ovoj osobini su prizemne, praktične, tradicionalne i uglavnom ukorijenjene u svojim navikama. U skladu s navedenim, opravdano je pretpostaviti da su očevi s izraženijom otvorenošću za iskustvo skloniji uvažavanju individualnih potreba i perspektive djeteta te poticanju njegove samostalnosti i inicijative, umjesto oslanjanja na rigidno postavljena pravila i stroge obrasce odgoja. Posljedično, ovo se može odraziti i na davanje veće slobode djetetu te manju kontrolu djetetovog ponašanja. Nadalje, Bornstein i sar. (2011) opisuju otvorenost za iskustvo kao pozitivnu roditeljsku osobinu povezanu s većim roditeljskim znanjem i osjećajem kompetentnosti. U skladu s tim, dobijeni nalaz prema kojem su otvoreniji očevi manje skloni korištenju rigidne bihevioralne kontrole može se tumačiti i kao odraz većeg povjerenja očeva u vlastite roditeljske prosudbe i odluke. Dobijeni nalaz u skladu je s rezultatima nekih prethodnih istraživanja, u kojima je utvrđeno da je otvorenost za iskustvo pozitivno povezana s adaptivnim oblicima bihevioralne kontrole kod roditelja (Denissen i sar. 2009; Losoya i sar. 1997; Karreman i sar. 2008; Koenigh i sar. 2010; Metsäpelto i Pulkkinen 2002; Prinzie i sar. 2009; Vafaenejad i sar. 2020).

Kada je u pitanju dimenzija emocionalnost, iako se kao značajan prediktor u potpunom regresijskom modelu izdvojila samo osobina ugodnost, važno je naglasiti da su se u korelacijskoj analizi kao značajni korelati ove dimenzije roditeljskog ponašanja izdvojile i ostale osobine ličnosti iz petofaktorskog modela. U skladu s navedenim, na temelju dobijenih rezultata nije opravdano zaključiti da ostale osobine ličnosti nemaju nikakvu važnost u predikciji emocionalnosti kod očeva, nego da je njihova uloga u objašnjenju ove kriterijske varijable naprosto od manjeg značaja u odnosu na ugodnost. Isti zaključak vrijedi i za osobine ugodnost i savjesnost u kontekstu predikcije psihološke kontrole kod očeva, budući da su se, uz neuroticizam, i ove dvije osobine ličnosti pokazale značajno povezane s ovom dimenzijom roditeljskog ponašanja.

Unatoč očekivanjima u ovom istraživanju se nisu sve osobine ličnosti pokazale značajno povezane s dimenzijama kontrole. Konkretno, nisu utvrđene značajne povezanosti ekstraverzije i otvorenosti za iskustvo s dimenzijom psihološka kontrola, kao ni značajne povezanosti neuroticizma, ekstraverzije, savjesnosti i ugodnosti s dimenzijom bihevioralna kontrola. Pregledom postojećih empirijskih podataka, međutim, vidljivo je da su rezultati o odnosu velikih pet osobina ličnosti i dimenzija kontrole općenito nekonzistentni i da mnoge druge studije, također, nisu uspjele potvrditi sve očekivane korelacije (npr. Belsky i sar. 1995; Clark i sar. 2000; Kendler i sar. 1997; Losoya i sar. 1997; Prinzie i sar. 2009; Smith 2010; Smith i sar. 1997). Ova

nekonzistentnost u empirijskim nalazima sugerira da dimenzije roditeljske kontrole vjerovatno odražavaju složenije i kontekstualno uvjetovane procese, te da njihov odnos s osobinama ličnosti roditelja ovisi o specifičnim situacijama i okolnostima.

Iako dobijeni nalazi općenito podržavaju dosadašnje teorijske pretpostavke o značajnoj ulozi ličnosti roditelja u oblikovanju roditeljskog ponašanja (Belsky, 1984; Belsky i Barends 2002; Belsky i Jaffee 2006; Martin i Colbert 1997), rezultati ovog istraživanja sugeriraju da se navedeni doprinos ne može u istoj mjeri generalizirati na sve dimenzije roditeljskog ponašanja. Naime, utvrđene razlike u objašnjenom udjelu varijance emocionalnosti, te psihološke i bihevioralne kontrole upućuju na to da osobine ličnosti očeva imaju izraženiji značaj u predikciji emocionalnih i intrapsihičkih aspekata roditeljstva, dok je njihova uloga u objašnjenju bihevioralne kontrole relativno ograničenija. Ovi nalazi sugeriraju da bihevioralna kontrola možda u većoj mjeri zavisi od karakteristika djeteta ili određenih kontekstualnih faktora, poput društvenih normi i situacijskih zahtjeva, a što može biti naročito izraženo tokom razdoblja kasne adolescencije. Drugim riječima, kako stariji adolescenti postaju sposobniji za samostalno donošenje odluka i regulaciju vlastitog ponašanja, moguće je da se očeva bihevioralna kontrola u ovoj razvojnoj fazi više oblikuje prirodom interakcije otac – adolescent i specifičnim zahtjevima adolescentovog izvanporodičnog okruženja, nego očevim osobinama ličnosti. U skladu s navedenim, utvrđeni doprinos ličnosti očeva treba se tumačiti kao parcijalan i dimenzijski specifičan, uz pretpostavku da značajan dio varijabiliteta roditeljskog ponašanja proizlazi iz drugih individualnih i kontekstualnih faktora koji nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem.

Provedeno istraživanje ima i određena metodološka ograničenja koja je potrebno uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata. Prije svega, korelaciona priroda istraživanja ne omogućava zaključivanje o uzročno-posljedičnim vezama između ispitivanih varijabli. S tim u vezi, važno je naglasiti da su regresijske analize korištene isključivo kao sredstvo za ispitivanje podudarnosti između prikupljenih podataka i teorijski pretpostavljenih odnosa među varijablama, a ne kao sredstvo za demonstriranje kauzalnih odnosa. Nadalje, s obzirom na to da je u istraživanju korišten prigodni uzorak očeva starijih adolescenata (studenata), generalizacija rezultata na širu populaciju očeva adolescenata (pa i starijih adolescenata) je ograničena. Također, budući da je od ukupnog broja studenata čiji su očevi sudjelovali u istraživanju 86.2% bilo ženskog spola, dobijeni rezultati pretežno se odnose na očeve adolescentica. Ovaj podatak je važno imati na umu, budući da neravnomjerna zastupljenost očeva ado-

lescenata oba spola smanjuje heterogenost uzorka i dodatno ograničava generalizaciju rezultata. Metodološko ograničenje predstavlja i činjenica da su podaci prikupljeni metodom samoprocjene, što otvara mogućnost pristrasnosti odgovora, uključujući socijalno poželjno odgovaranje.

S ciljem prevladavanja navedenih ograničenja u budućim istraživanjima preporučuje se obuhvatanje reprezentativnijih i heterogenijih uzoraka očeva s obzirom na dob i spol adolescenata. Naime, uključivanje očeva adolescenata različite dobi (npr. mlađi, srednji i stariji adolescenti) u budućim istraživanjima doprinijelo bi potpunijem razumijevanju doprinosa osobina ličnosti očeva različitim dimenzijama roditeljskog ponašanja tokom različitih faza adolescencije. Nadalje, uravnoteženija zastupljenost očeva prema spolu djeteta omogućila bi ispitivanje potencijalnog moderacijskog učinka spola adolescenta na odnos između osobina ličnosti očeva i različitih dimenzija roditeljskog ponašanja. Također, heterogeniji uzorak očeva u pogledu određenih sociodemografskih obilježja (npr. različite geografske regije, raznovrsniji socioekonomski status, raznovrsniji obrazovni status djeteta i sl.) po-većao bi eksternu valjanost istraživanja. Na koncu, kako bi se stekla sveobuhvatnija slika faktora koji doprinose roditeljskom ponašanju kod očeva, u budućim istraživanjima se preporučuje uključivanje dodatnih relevantnih varijabli predviđenih u Belskyjevom procesnom modelu odrednica roditeljskog ponašanja, poput karakteristika djeteta, razvojne historije oca, očevih roditeljskih znanja i uvjerenja o dječijem razvoju i roditeljskom ponašanju, kvalitete bračnog i koroditeljskog odnosa, socioekonomskog statusa te šireg društvenog i kulturnog konteksta (Belsky 1984). Uključivanje ovih dodatnih setova prediktora omogućilo bi preciznije objašnjenje varijabiliteta roditeljskog ponašanja i pridonijelo boljem razumijevanju diferencirane uloge osobina ličnosti u objašnjenju različitih aspekata roditeljskog ponašanja kod očeva.

Ukupno gledano, rezultati provedenog istraživanja doprinose dubljem razumijevanju relativnih doprinosa velikih pet osobina ličnosti u objašnjenju različitih aspekata roditeljskog ponašanja kod očeva te proširuju postojeći korpus empirijskih spoznaja iz ovog područja istraživanja, osobito u kontekstu razmatranja očevog roditeljskog ponašanja, za koje su empirijske spoznaje generalno oskudnije nego za majke.

LITERATURA

1. Altenburger, Lauren E., Sarah J. Schoppe-Sullivan (2020), "New fathers' parenting quality: Personal, contextual, and child precursors", *Journal of Family Psychology*, 34(7), 857–866.
2. Barber, Brian K. (1996), "Parental psychological control: Revisiting a neglected construct", *Child Development*, 67, 3296–3319.
3. Baumrind, Diana (1971), "Current patterns of parental authority", *Developmental Psychology*, 4(1-2), 1–103.
4. Belsky, Jay (1984), "The determinants of parenting: A process model", *Child Development*, 55, 83–96.
5. Belsky, Jay, Naomi Barends (2002), 'Personality and parenting', In: M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting, Vol. 3: Being and becoming a parent*, Lawrence Erlbaum, New York, 415–438.
6. Belsky, Jay, Sara R. Jaffee (2006), "The multiple determinants of parenting", In: D. Cicchetti, & D. J. Cohen (Ed.), *Developmental psychopathology (Vol. 3, 2nd ed.): Risk, disorder and adaptation*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ, 38–85.
7. Belsky, Jay, Keith Crnic, Sharon Woodworth (1995), "Personality and parenting: Exploring the mediating role of transient mood and daily hassles", *Journal of Personality*, 63, 905–929.
8. Benet-Martinez, Veronica, Oliver John (1998), "Los Cinco Grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait-multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English", *Journal of personality and social psychology*, 75(3), 729–750.
9. Bornstein, Marc H., Chun-Shin Hahn, O. Maurice Haynes (2011), "Maternal personality, parenting cognitions, and parenting practices", *Developmental Psychology*, 47(3), 658–675.
10. Bradley, Robert H., Robert F. Corwyn (2019), "Agreeable mothers: How they manage adverse circumstances and difficult children" *Journal of Research in Personality*, 79, 109–118.
11. Bradley, Robert. H., Robert F. Corwyn (2023), "Mothers with neuroticism: Parenting when faced with challenges", *Parenting: Science and Practice*, 23(2), 159–169.
12. Bradley, Robert H., Robert F. Corwyn (2026), "How mothers with extraversion address contextual challenges", *Parenting*, 1–22.

13. Clark, Lee Anna, Grazyna Kochanska, Rebecca Ready (2000), "Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behaviour", *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 274–285.
14. Cohen, Jacob (1988), *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.), Erlbaum, Hillsdale, NJ
15. Conger, Rand, John McCarty, Raymond Yang, Benjamin Lahey, Joseph Kropp (1984), "Perception of child, childrearing values, and emotional distress as mediating links between environmental stressors and observed maternal behavior", *Child Development*, 54, 2234–2247.
16. Coplan, Robert J., Mila Reichel, Kimberly Rowan (2009), "Exploring the associations between maternal personality, child temperament, and parenting: A focus on emotions", *Personality and Individual Differences*, 46(2), 241–246.
17. Darling, Nancy, Laurence Steinberg (1993), "Parenting style as context: An integrative model", *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496.
18. de Haan, Amaranta, Peter Prinzie, Maja Deković (2009), "Mothers' and fathers' personality and parenting: The mediating role of sense of competence" *Developmental Psychology*, 45(6), 1695–1707.
19. Denissen, Jaap J. A., Marcel A. G. van Aken, Judith S. Dubas (2009), "It takes two to tango: How parents' and adolescents' personalities link to the quality of their mutual relationship", *Developmental Psychology*, 45, 928–941.
20. Faul, Franz, Edgar Erdfelder, Albert-Georg Lang, Axel Buchner (2007), "G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences", *Behavior Research Methods*, 39, 175–191.
21. Field, Andy (2009), *Discovering statistics using SPSS: Introducing statistical methods* (2nd ed.), Sage Publications Inc., Thousand Oaks, California
22. Gao, Xiaozhi, Zhenlin Wang (2022), "Parental neuroticism and negative discipline: The role of household chaos and parental perspective taking", *Journal of Family Psychology*, 36(3), 458–467.
23. George, Darren, Paul Mallery (2010), *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0*, Allyn & Bacon
24. Gravetter, Frederick, Larry Wallnau (2014), *Essentials of statistics for the behavioral sciences*. Wadsworth

25. Hagekull, Berit, Gunilla Bohlin, Annie Hammarberg (2001), "The role of parental perceived control in child development: A longitudinal study", *International Journal of Behavioral Development*, 25 (5), 429–437.
26. Hanzec Marković, Ivana, Marija Pavlič, Andreja Brajša-Žganec (2024), "Determinants of parental behavior of fathers of primary school-aged children in Croatia", *Anales de Psicología*, 40 (3), 399–408.
27. John, Oliver P., Sanjay Srivastava (1999), "The big-five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives", In: L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research*, Guilford Press, New York, 102–138.
28. Kardum, Igor, Asmir Gračanin, Jasna Hudek-Knežević (2008), "Dimenzije ličnosti i religioznost kao prediktori socioseksualnosti kod žena i muškaraca", *Društvena istraživanja*, 17, 505–528.
29. Karreman, Annemiek, Cathy van Tuijl, Marcel A. G. van Aken, Maja Deković (2008), "The relation between parental personality and observed parenting: The moderating role of preschoolers' effortful control", *Personality and Individual Differences*, 44(3), 723–734.
30. Kendler, Kenneth S., Pak C. Sham, C. J. MacLean (1997), "The determinants of parenting: An epidemiological, multi-informant, retrospective study", *Psychological Medicine*, 27(3), 549–563.
31. Keresteš, Gordana (2001), "Spol roditelja, te dob i spol djeteta kao odrednice roditeljskog ponašanja", *Savremena psihologija*, 4(1–2), 7–24.
32. Kline, Rex B. (2011), *Principles and practice of structural equation modeling*, Guilford publications
33. Knežević, Goran, Tamara Džamonja-Ignjatović, Dragana Đurić-Jočić (2004), *Petofaktorski model ličnosti*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd
34. Kochanska, Grazyna, Nasan Aksan, Sara J. Penney, Lea J. Boldt (2007), "Parental personality as an inner resource that moderates the impact of ecological adversity on parenting", *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 136–150.
35. Kochanska, Grazyna, Lilly C. Bendel-Stenzel, Danming An (2025), "Mothers' and fathers' personality, infants' anger proneness, and responsive parenting", *Journal of Child and Family Studies*, 34(12), 3302–3314.
36. Kochanska, Grazyna, Anna Lee Clark, Marguerita Sitrin Goldman (1997), "Implications of mothers' personality for their parenting and their young children's developmental outcomes", *Journal of Personality*, 65, 387–420.

37. Kochanska, Grazyna, Amanda E. Friesenborg, Lindsey A. Lange, Michelle M. Martel (2004), "Parents' Personality and Infants' Temperament as Contributors to Their Emerging Relationship", *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(5), 744–759.
38. Koenig, Jamie L., Robin A. Barry, Grazina Kochanska (2010), "Rearing difficult children: Parents' personality and children's proneness to anger as predictors of future parenting", *Parenting: Science and Practice*, 10(4), 258–273
39. Laible, Deborah J., Gustavo Carlo (2004), "The differential relations of maternal and paternal support and control to adolescent social competence, self-worth and sympathy", *Journal of Adolescent Research*, 19, 759–782
40. Losoya, Sandra H., Suzanne S. Callor, David C. Rowe, Harold Hill Goldsmith (1997), "Origins of familial similarity in parenting: A study of twins and adoptive siblings", *Developmental Psychology*, 33, 1012–1023.
41. Maccoby, Eleanor E., John A. Martin (1983), "Socialization in the context of the family: Parent-child interaction", In: P. H. Mussen (Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology, Vol. 4: Socialization, personality and social development*, Wiley, New York, 1–103.
42. Martin, Carole A., Karen Karal Colbert (1997), *Parenting: A Life-Span Perspective*, McGraw-Hill, New York
43. McCrae, Robert R., Paul T. Costa (1996), "Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model", In: J. S. Wiggins (Ed.), *The Five-Factor Model of Personality: Theoretical Perspectives*, Guilford Press, New York, 51–87.
44. McCrae, Robert R., Paul T. Costa (1992), "An introduction to five factor model and its applications", *Journal of Personality*, 60(2), 175–215.
45. Metsäpelto, Ritta-Leena, Lea Pulkkinen (2003), "Personality traits and parenting: Neuroticism, extraversion, and openness to experience as discriminative factors", *European Journal of Personality*, 17(1), 59–78.
46. Oliver, Pamela H., Diana Wright Guerin, Jacqueline K. Coffman (2009), "Big five parental personality traits, parenting behaviors, and adolescent behavior problems: A mediation model", *Personality and Individual Differences*, 47(6), 631–636.
47. Pandey, Shanta, William Elliott (2010), "Suppressor variables in social work research: Ways to identify in multiple regression models", *Journal of the Society for Social Work and Research*, 1(1), 28–40.

48. Preacher, Kristopher J., Andrew F. Hayes (2004), "SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models", *Behavior Research Methods, Instruments and Computers*, 36(4), 717–731.
49. Prinzie, Peter, Maja Deković, Alithe L. van den Akker, Amaranta D. de Haan, Sabine E. M. J. Stoltz, A. A. Jolijn Hendriks (2012), "Fathers' personality and its interaction with children's personality as predictors of perceived parenting behavior six years later", *Personality and Individual Differences*, 52(2), 183-189.
50. Prinzie, Peter, Geert J. J. M. Stams, Maja Deković, Albert H. A. Reijntjes, Jay Belsky (2009), "The relations between parents' Big Five personality factors and parenting: A meta-analytic review". *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(2), 351–362.
51. Rhee, Kyung E., Susan Dickstein, Elissa Jelalian, Kerri Boutelle, Ronald Seifer, Rena Wing (2015), "Development of the General Parenting Observational Scale to assess parenting during family meals", *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 12(1), 1–15.
52. Rohner, Ronald P. (1984), *Handbook of the study of parental acceptance and rejection* (rev. ed.), University of Connecticut, Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection
53. Schaefer, Earl S. (1965), "Children's reports of prenatal behavior: An inventory. *Child Development*, 36(2), 413–424.
54. Schludermann, Eduard, Shirin Schludermann (1970), "Replicability factors in Children's Report of Parent Behavior (CRPBI)" *Journal of Psychology*, 76, 239–249.
55. Schwarz, J. Conrad, Marianne Barton-Henry, Thomas Pruzinsky (1985), "Assessing child-rearing behaviors: A comparison of ratings made by mother, father, child, and sibling on the CRPBI", *Child Development*, 56(2), 462–479.
56. Smith, Cynthia L. (2010), "Multiple determinants of parenting: Predicting individual differences in maternal parenting behaviour with toddlers", *Parenting: Science & Practice*, 10, 1–17.
57. Smith, Cynthia L., Tracy L. Spinrad, Nancy Eisenberg, Bridget M. Gaertner, Tierney K. Popp, Elizabeth Maxon (2007), "Maternal personality: Longitudinal relations to parenting behavior and maternal emotional expressions toward toddlers", *Parenting: Science and Practice*, 7, 305–329.
58. Sroufe, L. Alan (2002), "From infant attachment to promotion of adolescent autonomy: prospective, longitudinal data on the role of parents in dev-

- elopment", In: J. G. Borkowski, S. L. Ramey & M. Bristol-Power (Eds), *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 187–193.
59. Tabachnick, Barbara G., Linda S. Fidell (2013), *Using multivariate statistics* (6th ed.), Pearson, Boston
60. Tein, Jenn-Yunn, Mark W. Roosa, Marcia Michaels (1994), "Agreement between parent and child reports on parental behaviors", *Journal of Marriage and the Family*, 56(2), 341–355.
61. Truhan, Tayler E., Constantine Sedikides, Micheala McIlvenna, Lena Andrae, Rhiannon T. Turner, Kostas A Papageorgiu (2022), "A tri-directional examination of parental personality, parenting behaviors, and contextual factors in influencing adolescent behavioral outcomes", *Journal of Youth and Adolescence*, 51(8), 1536–1551.
62. Vafaenejad, Zahra, Forouzan Elyasi, Mahmood Moosazadeh, Zohreh Shahhosseini (2020), "Investigating the predictive role of personality traits on parenting styles in couples of 6-12 years children", *European Journal of Environment and Public Health*, 4(2), 1–5.
63. Vander-Zenden, James Wilfrid (1993), *Human development* (5th ed.), McGraw-Hill, New York
64. Vásquez-Echeverría, Aejandro, Lucia Alvarez-Nuñez, Meliza Gonzalez, Tianna Loose, Fanny Rudnitzky (2022), "Role of parenting practices, mother's personality and depressive symptoms in early child development", *Infant Behavior and Development*, 67, 1–12.
65. Veneziano, Robert A. (2003), "The importance of paternal warmth", *Cross-Cultural Research*, 37, 265–281.

THE BIG FIVE PERSONALITY TRAITS AS DETERMINANTS OF PARENTAL BEHAVIOR IN FATHERS OF OLDER ADOLESCENTS

Summary:

The aim of this study was to examine the role of the Big Five personality traits (neuroticism, extraversion, agreeableness, conscientiousness, and openness to experience) in explaining specific aspects of parental behavior (emotionality, psychological control, and behavioral control) in fathers of older adolescents. The study included 130 fathers of students in the second, third, fourth, and fifth years of study from several departments of the Faculty of Philosophy in Sarajevo. The following measurement instruments were used: General Data Questionnaire, Big Five Inventory (BFI-44), and Parents' Report of Parental Behavior Inventory (PRPBI-30). Results from multiple regression analyses indicate that the set of predictor variables accounts for 23% of the total variance of emotionality, 17% of the total variance of psychological control, and 9% of the total variance of behavioral control. Agreeableness emerged as a significant predictor of emotionality, neuroticism as a significant predictor of psychological control, and openness to experience as a significant predictor of behavioral control. Overall, the findings suggest that fathers higher in agreeableness exhibit higher levels of emotionality toward child, fathers higher in neuroticism exhibit higher levels of psychological control toward child, and fathers higher in openness to experience exhibit lower levels of behavioral control toward child. The obtained results expand the existing body of empirical findings in this field of research and contribute to a deeper understanding of the relative contributions of the Big Five personality traits in explaining different aspects of parental behavior in fathers.

Keywords: fathers; Big Five personality traits; parental behavior; emotionality; psychological control; behavioral control

Adrese autorica
Authors' address

Ljiljana Bogdanović
Univerzitet Crne Gore
Filozofski fakultet u Nikšiću
ljiljanabogdanovic91@gmail.com

Đenita Tuce
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
djenita.tuce@gmail.com